

Neljäsatata professoria tutkimusvapaalle

■ Mikko-Olavi Seppälä

Säätiöiden professoripoolin ansiosta neljäsatata suomalaisessa yliopistossa työskentelevää professoria pääsi vuoden tutkimusvapaalle. Määrä on miltei viidennes maan professoreista. Säätiöt rahoittivat vuosina 2011–15 toiminutta hanketta noin 11 miljoonalla eurolla. Poolin päättäessä toimintansa yliopistojen on keksittävä uusia keinoja tutkimusvapaiden rahoittamiseksi.

Säätiöiden professoripooli oli suomalaisten apurahasäätiöiden yhteinen määräaikainen apurahapooli professoreiden tutkimusmahdollisuuksien lisäämiseksi. Instrumentti oli uraa uurtava siinä, että työnantajan palkkarahoitus ja säätiöiden apurahoitus kytkettiin yhteen. Verottaja vahvisti ennakkopäätöksellään 5.2.2012 poolin apurahojen verovapauden.

Yhteisrahoitteinen tutkimus

Pooli järjesti vuosina 2011–15 kaikkiaan viisi hakukierrosta, joiden kautta kaikkiaan 397 professorille myönnettiin apuraha vuoden kestävä tutkimusjakson rahoittamiseksi yhdessä yliopiston kanssa. Viimeiset ”pooliprofessorit” pääsivät käyttämään tutkimusvapaansa lukuvuonna 2016–17. Tänä aikana yliopisto maksaa 55 % professorin bruttopalkasta, jolloin säätiöiden myöntämä apuraha kattaa nettopalkan vähennyksen. Apurahojen suuruus määriteltiin Professoriliiton suositusten mukaisesti.

Professoripoolin taustalla oli huoli siitä, että maamme parhailla tutkijoilla on yhä vähemmän aikaa tutkimukseen. Koska yliopistojen opetusresurssit eivät ole lisääntyneet opiskelija- ja tutkintomäärien kasvusta huolimatta, on myös professorien hallinnollinen taakka jatkuvasti suurentunut. Professoripoolista apurahaa voi hakea suomalaisessa yliopistossa vakinaisesti

työskentelevä professori, jonka yliopisto sitoutui vapauttamaan hallinnosta ja opetuksesta lukuvuoden ajaksi. Tarkoituksena oli, että järjestelyn avulla myös nuorempien tutkijoiden olisi mahdollista pätevyitä toimiessaan professoreiden sijaisina.

Poolin johtoryhmä koostui säätiöiden asettamista edustajista. Puheenjohtajana toimi koko poolin elinkaaren akatemiaprofessori Johanna Mappes Jyväskylän yliopistosta. Varapuheenjohtajina toimivat emerituskansleri Jorma Sipilä (2011–13) ja kansleri Krista Varantola (2014–15) Tampereen yliopistosta.

Yliopistokohtainen vaikutus

Poolin avulla tutkimusvapaalle päässeiden määrä on kahdeksantoista prosenttia suomalaisissa yliopistoissa työskentelevistä professoreista (*Professoriliiton palkkaselvitys 2014*).

Hakemukset arvioitiin ansioiden perusteella tieteenalakohtaisissa arviointipaneeleissa, eikä yliopistokohtaista tiedepolitiikkaa pyritty tekemään. Käytännössä kuitenkin ne yliopistot, joiden professorit suhteellisesti ahkerimmin lähettivät hakemuksia, myös hyötyivät poolista suhteellisesti eniten.

Yliopistoittain tarkastellen suurin hyötyjä on Vaasan yliopisto, jonka vakinaisista professoreista miltei 40 prosenttia sai poolin apurahan. Seuraavina tulevat Tampereen yliopisto (30 %), Lapin yliopisto (24 %), Turun yliopisto (23 %), Jyväskylän yliopisto (22 %), Oulun yliopisto (20 %), Helsingin yliopisto (18 %), Åbo akademi (16 %) ja Itä-Suomen yliopisto (15 %).

Vastaavasti heikko hakuaktiivisuus heijastui siinä, että poolin pienimpiä hyötyjiä olivat Taideyliopisto (6,3 % yliopiston professoreista sai poolin apurahan), Svenska handelshögskolan

(7,7 %), Aalto-yliopisto (8,8 %), Lappeenrannan teknillinen yliopisto (9,3 %) ja Tampereen teknillinen yliopisto (10,3 %).

Vaikka haku oli avoin kaikilla tieteenaloilla, poolissa arvioitiin, että rahoitusinstrumentina henkilökohtainen tutkimusapuraha rajasi ulkopuolelle laboratoriotieteiden edustajia. Näiden tieteenalojen suhteellinen edustus poolin hauissa ja myönnoissä jäi pieneksi. Tämä heijastui myös sukupuolta koskevassa tilastossa naisprofessoreiden suurempana hakuaktiivisuutena. Professoripoolin viidellä hakukierroksella vuosina 2012–15 hakijoista 67,5 % oli miehiä ja 32,5 % naisia ja vastaavasti apurahansaajista 70,1 % oli miehiä ja 29,9 % oli naisia. Maan professoreista 73 % on miehiä ja 27 % naisia (Professoriliiton palkkaselvitykset 2013, s. 21).

Tieteenaloittain tarkastellen tutkimusvapaita pääsivät nauttimaan yhteiskunta- ja kasvatustieteet (26 % apurahoista), eksaktit luonnontieteet ja tekniset tieteet (22 %), humanistiset tieteet ja taiteentutkimus (20 %) sekä taloustieteet (13 %). Vähäinen hakemusmäärä heijastui myöntöjen määrään bio- ja ympäristötieteiden

(10 % apurahoista) ja terveystieteiden (9 %) ryhmissä.

Professoripoolin myöntöprosentit vaihtelivat eri hakukierroksilla tuntuvasti. Kolmella ensimmäisellä kierroksella hakupaine jäi vähäiseksi, ja apurahoja myönnettiin keskimäärin 72 %:lle hakijoista. Kahdella jälkimmäisellä hakukierroksella kilpailu oli kovempi, kun apurahoja oli hieman korotettu ja niitä oli jaettava vähemmän. Viimeisellä hakukierroksella myöntöprosentti laski 40:een – vertailun vuoksi todettakoon, että Suomen Akatemian palkka- ja muotoisessa varttuneen tutkijan rahoituksessa vastaava prosentti oli noin 33.

Säätiöiden professoripooli oli tarkoitettu väli-vaiheen rahoitusmuodoksi, jonka tarkoitus oli osaltaan kannustaa maan kaikkia yliopistoja käynnistämään omat tutkimusvapaaohjelmansa. Määräaika on täyttynyt. Nyt pallo on yliopistoilla.

Kirjoittaja on Säätiöiden professoripoolin koordinaattori.

SUURI NOBEL-KESKUSTELU

Tiedeakatemiain neuvottelukunnan, Helsingin Sanomien, tiedeakatemioiden ja Suomen tiedetoimittajain liiton suuri Nobel-keskustelu 29.10.2015 Sanomatalon Mediatorilla. Taustalla taloustieteen nobelisti Angus Deaton. Kuva: HSTV.